

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET

142. VÁNDORGYŰLÉSE

ZALAEGRSZEG

2011. JÚNIUS 17–18.

Tisztelt Kollégák! Kedves Vendégeink!

Fogadják sok szeretettel a Zalaerdő Erdészeti Zrt. meghívását az Országos Erdészeti Egyesület 2011. évi Vándorgyűlésére, melynek megszervezését Társaságunk örömmel vállalta fel. Minden erdészeti részvénytársaságnak és szervezetnek nagy megtiszteltetés, hogy szűkebb pátriájában köszöntheti az erdész szakma, az erdők iránt elkötelezett szakavatott közönség népes táborát.

Szakmánk legnagyobb, évente visszatérő rendezvényének otthont adni nagyon nagy felelősség, de egyben kivételes alkalom is a bemutatkozásra. Egy ember, de egy szervezet életében sem gyakran adatik meg az a lehetőség, hogy ilyen nagyszámú érdeklődővel ossza meg szerteágazó tevékenységének tapasztalatait, ismertesse a felmerült problémákat és annak lehetséges megoldásait. A Vándorgyűlés egyben jó esély arra is, hogy bemutassuk hazánk ezen dél-nyugati szegletének egyediségét, a zalai táj különleges arculatát, kultúrtörténetét, gasztronómiáját, az itt élő emberek hétköznapijait. A zalai ember a mai napig szoros kapcsolatban él az őt körülvevő természettel, melynek nyomai úton-útfélen fellelhetők.

Ebben az évben Zalaegerszeg és Lenti térségébe kalauzoljuk el Önöket, ahol reményeink szerint tartalmas és élményekben gazdag programokban vehetnek részt. A Zalaegerszegen megrendezésre kerülő Baráti találkozó és a másnapi Ünnepi közgyűlés pedig jó alkalmat ad arra, hogy baráti és szakmai kapcsolatainkat szorosabbra fűzzük, illetve új ismeretségeket alakítsunk ki, szakmánk kiemelkedő személyiségeit pedig elismerésben részesítsük.

**2011. június 17-18-án mindenkit szeretettel várunk
a zalai Vándorgyűlésen, Zalaegerszegen!**

Nagykanizsa, 2011. március 21.

Jó szerencsét! Üdv az erdésznek!

Rosta Gyula
vezérigazgató

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET 142. VÁNDORGYŰLÉSE – ZALAEGERSZEG 2011. JÚNIUS 17–18.

PROGRAM

2011. június 17. péntek

- 10.00–12.30 Résztvevők érkezése a szálláshelyekre, regisztráció, szállások elfoglalása, ebéd, felkészülés a szakmai terepi programokra
- 12.30–13.30 Gyülekezés a Zalaegerszegi Városi Sportcsarnok előtti téren
A Vándorgyűlés ünnepélyes megnyitása
Indulás a terepi szakmai programokra
- 13.30–18.00 **Terepi szakmai programok:**
1. Tölgygazdálkodás, folyamatos erdőborítás biztosítása
 2. Erdei vasút a zalai dombok között
 3. A paraszti szálalástól a folyamatos erdőborításig
 4. Kulturális és történelmi emlékek nyomában
 5. Magánerdő-gazdálkodás Zalában
- 18.00–20.00 Visszaérkezés a terepi szakmai programokról a szállásokra, felkészülés a baráti találkozóra
- 20.00–03.00 **Baráti találkozó a Zalaegerszegi Városi Sportcsarnokban**

2011. június 18. szombat

- 07.00–09.30 Reggeli a szálláshelyeken, szállások elhagyása, megérkezés az OEE Ünnepi Közgyűlésének a helyszínére
- 09.30–11.00 **Az OEE Ünnepi Közgyűlése a Zalaegerszegi Hevesi Sándor Színházban**
Himnusz
Szavalat
Az OEE elnökének beköszöntő előadása
Protokoll vendégek köszöntik a Közgyűlést
160 éves az Országos Erdészeti Egyesület
- 11.00–11.20 Szünet
- 11.20–13.00 **OEE díjak átadása**
Emlékezés az elmúlt évben elhunyt tagtársakra, klopacska
Szavalat
Erdészhimnusz, bányászhimnusz eléneklése
- 13.00–14.00 **Állófogadás a Díjazottak és Meghívottak részére**

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
142. VÁNDORGYŰLÉSE – ZALAEGERSZEG
2011. JÚNIUS 17-18.

OEE Könyvtár
Áll.Ell. 2024

TEREPI SZAKMAI PROGRAM

2011. június 17. (péntek) 13.30-18.00 óra

1	Tölgygazdálkodás, folyamatos erdőborítás	6
	Tölgygazdálkodás és az átalakító üzemmód szerinti erdőkezelés	
2	Erdei vasút a zalai dombok között	11
	Gőzmozdonnyal a zalai erdőkben	
3	A paraszti szálalástól a folyamatos erdőborításig	14
	A szálaló üzemmód gyakorlati problémái	
4	Kulturális és történelmi emlékek nyomában	19
	Ember és természet együttélése Zalában régen és ma	
5	Magánerdő-gazdálkodás Zalában	23
	Kihívások és lehetőségek a magánerdőkben	

Országos Erdészeti Egyesület
Wagner Károly Erdészeti Szakkönyvtár

Leltári szám: **2667/L 2024**

Csoport szám: **IV -**

Leltári jelzet: **20/0**

Az Erdők Nemzetközi Éve – 2011

tiszteletére

valamennyi szakmai program
helyszínén elültetésre kerül
az év fája a

TISZAFÁ

(*Taxus baccata*)

1 Tölgygazdálkodás, folyamatos erdőborítás

„Adatok a Nagykapornaki Apátság erdőiről 1770–1880

Zala megye egyik legjelentősebb tölgyes állománya a nagykapornaki erdőtömbben van. Kialakulása, megmaradása az egyházi birtokos tulajdonos nagymértékű érdeme. Nagykapornak erdőterületének változása:

Év	1784	1857	1895	1914	1930	1935	1963
erdő kh	2300	2390	1972	1950	1950	1948	2290
%	becsült 53	54,8	43,5	43,0	43,0	43,4	50,5

Az úrbérrendezés idején 1871 körül nagyobb erdőterületeket irtottak ki, ami az erdőterület csökkenéséhez vezetett, később azonban visszaállt az eredeti állapot. Nagykapornak Zala megye egyik legerdősültebb helysége volt és hosszú idő távlatában is megmaradt ez az állapot.

Erdőtörténet: 1770-ben az erdők fő fajtája a tölgy, bükk, gyertyán és cser volt. Ebben az időben a helységhez tartozó külterületeken, Ivánföldén, Geszteréden, Boldogasszonyházán, Herbályon is hasonló fajták voltak megtalálhatók. 1852-ben készült erdőgazdasági térképen megkülönböztették a kocsányos és kocsánytalan tölgyet, csertölgyet, bükköt, gyertyánt, nyírfát, szelídgesztenyét, fekete nyárt, erdeifenyőt és borókát. A két tölgy magasan vezetett, de jelentős volt a bükk és a cserfa aránya is. Külön ki kell emelnünk a Kalamásos erdőt – neve is jelzi – ahol jelentős volt a fenyő aránya. A készített térképen megszámozott osztagokba az itt előforduló fajákat kis fácska jellel rajzolták be.

Riedl Ödön erdőmester 1866-ban már erdőrészenként becsülte meg és minősítette is a fajákat. Eszerint mindenütt elegyes erdők voltak igen változatos fajtával és korösszetétellel. A kocsánytalan (csüggő, csupros) és a kocsányos tölgy vezetett a faják közül, de mindenütt elegyesen található gyertyán, bükk, cser és szelídgesztenye. A második fő faj a bükk, mely zömmel az erdőrészek északi és a hidegfekvésű oldalaiban volt, szintén elegyesen, sehol sem egyetlennül. A fiatalosok közt jelentős arányt képeztek a bükkösök, de a fenyő is jelentős helyet foglalt el. Mindenütt magról kelt csemetékről ír Riedl Ödön, de mezőgazdasági köztesként megemlíti a tölgyekkel felújított területet is (Remetekerttől délre). A legfontosabb talán, hogy egyes részekben a **10 évestől 60 évesig** minden fa megtalálható. A Geszterédttől északi irányban lévő, valamint a Városhegy és Nagypáti közti erdő is ilyen korállományú. Itt érhető tetten a **szálaló erdőgazdálkodás!** Az 1810 óta folyó fakitermelések után mindenütt jó állapotú fiatalosok voltak.

Ki kell térnünk az erdő egészségi állapotára is. Szinte mindenütt volt szálanként és nagyobb foltban is idős csúcscsáradó, túlélő tölgy és bükkfa. Riedl Ödön a természetes felújításkor meghagyott makkfák állapotát nem találta kielégítőnek, mielőbbi levágását

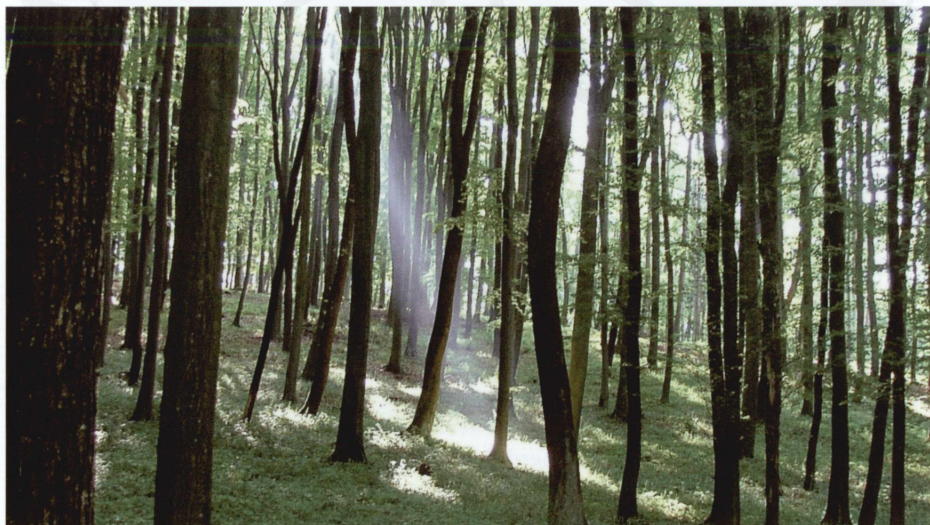

javasolta. Az egész erdőtömb 2/5 része is idős elaggott, túlélő szálaskert, aminek szintén mielőbbi kitermelését javasolta. Az apátsági erdőket összességében jó karban látta, sikeresek voltak a felújítások és a tisztítások is.

Erdőgazdálkodás: 1773-ban készült az a legkorábbi térkép, ahol már pontosan elkülönítették az apátsági erdőket a többi művelési ágtól. Itt még egybefüggő erdőtömbök vannak, és itt-ott látni kiirtott erdőket. A későbbi

Alsóerdő akkori neve Boldogasszonyháza pusztája, mely a török idők előtt lakott hely volt. Az egész erdőtömbben Ivánföldén vannak kisebb irtások és egy csöppnyi a Remetekertben, ahol a remete is lakott. Ezen kívül erdőket találunk még Geszteréd, Baksa, Dusnak, Gondóta, Lak, Kalamásos, Tölgyes erdő, Felsőerdő, Herballi, Hamuház nevű dűlőben. Összességében 60–70% lehetett az erdők aránya. A Baldolson-háza erdőt ábrázolja az 1786–1790 körül készült térkép és a felmérés szerint 1701 hold 888 négyszögöl volt a területe. A tájolás és a szomszédok alapján a Boldogasszonyháza pusztája erdő-tömbbel azonosíthatjuk. Ez az első kimondottan erdőtérkép, készítője Joseph Batstiber mérnök.

1780-ban három, 1810-től már hét erdőőr vigyázta az apátsági erdőket. Az őrzésen kívül a szakmai munkákat is ők irányították. Az apátsági erdőket az 1808-ban készített erdőgazdasági térképre vezetett kihasználási sorrend szerint 1854-ig 90 éves fordában kezelték. Az évente kijelölt vágások a piros betűvel jelölt osztagokon belül voltak. Külön készítettek erdőgazdasági térképet – a domborzatot is jelölve – Alsóerdőre, Felsőerdőre és a Kalamásos erdőre. Egy-két helyen már találunk tölgyre és fenyőre is utalást.

A természetes felújítást úgy alkalmazták, hogy az évi vágásokban minden 50 lépésre kocsányos tölgy vagy bükk magfákat hagytak meg, melyeket a beerdősítés után vágtak ki. 1852-ben Győry Lajos mérnököt kérték fel az apátság erdeinek felmérésére. Osztrák mintájú részletes erdészeti utasítást (Instruction) kapott. Alsóerdőt 1852-ben 78 erdő-részre osztották. Minden részt megszámoztak, és az ebben előforduló fafajokat jellel rajzolták a térképre. Az osztagok számozását a Hamuháznál kezdték, és a Remetekertnél fejezték be. Az apátsági erdőkben az üzemterv kezdeti csíráját a szakszerű erdőgazdálkodás kezdetét láthatjuk.

1854-től a kihasználás a szükséghez mérten, különböző nagyságú területeken, minden rendszer nélküli szálalás és tarvágás útján történt. A felújítás természetes úton, fokozatos felújító vágásokkal és mesterséges úton, mezőgazdasági elő- és köztes művelés útján történt. A be nem erdőszült részekbe cser és tölgy makkot vetettek. A hiányos zárlatot kiegészítették. A felújításokra sok munkát fordítottak. Az előhasználat alkalmával, a tisztításkor vették ki a meghagyott magfákat, a gyérítéskor pedig a betolakodott gyomfákat, a rekettyét, rezgőnyárt, nyírt és gyertyánt. A tulajdonos mellékhasználatként a legeltetést és a makkoltatást gyakorolta. Az apátságnak az erdőkből származó bevétele 1810–1834 között az összes bevétel 20–40%-a körül mozgott. A faértékesítésen kívül a makkoltatás, legeltetés és a gubacsszedés is jelentős jövedelmet hozott.

Az erdők kezelésére 1863-ban a német származású Weitz János erdőmérnökkel kötött szerződést az apátság. Érdekes, hogy uradalmi vadásznak hívták. Weitz alárendelkezésébe tartoztak az erdősök, erdőőrök, akik már tudtak írni-olvasni. (Nem volt jellemző, Zalaegerszegen például írástudatlan erdőőrt alkalmaztak.) Ekkor valósult meg a teljes körű **szakmai irányítás a kapornaki erdőkben**. Még az úrbéri elkülönítés előtt vagyunk, a volt jobbágyok igen várták, hogy erdő kerüljön a tulajdonukba. A falopás igen nagyarányú volt. 1867-től Scheibstock Antal vezette az apátság erdőgazdaságát.

Megállapíthatjuk, hogy e kritikus időszakban a Nagykapornaki Apátság erdői nem csökkentek számottevően és minőségileg is a legjobbak közt voltak Zala megyében. A szakszerű erdőgazdálkodást elsők közt vezették be a megyében.” *

Tölgygazdálkodás és az átalakító üzemmód szerinti erdőkezelés

A kiválasztott helyszín Nagykapornak község határában található. A település XII. században alapított bencés apátsága a középkorban hiteles hely volt. Sokszor tartották itt a megyei közgyűléseket és a törvényszéket is. A törökkel vívott harcok idején az épületet végvárrá alakították át. Az erősen megrongálódott erősséget 1702-ben lerombolták, majd az apátsági épületet a 18. század közepén barokk stílusban újjáépítették.

A bemutató súlyponti részét a Zalaegerszegtől keletre, mintegy 20 km-re fekvő erdő-tömb adja, ahol a társaságunk területére eső három erdőrezervátum egyike is megtalálható. A terület a **Kelet-Zalai-dombság** erdészeti táj, Kelet-Zalai-löszvidék tájrészletében fekszik.

A tájrészletre É-D-i irányú dombvonulatok és közöttük húzódó viszonylag széles, mély völgyek jellemzőek, a pannon üledékre települt Ős-Duna homokon típusos lösz található. A völgyek legalacsonyabb fekvésű részein tőzegföldek alakultak ki. Mérsékelt meleg és mérsékelt nedves klíma jellemzi délről észak felé csökkenő csapadékmennyiséssel, a tél enyhe, a nyár humid.

*A kiadványban közölt erdészettörténeti beszámolók a Bedő Albert-díjas szerző, Szakács László tudományos jellegű kutatásaiból valók, egyes részei rövidesen tudományos kiadványban is megjelennek, továbbiakban – forrás: Szakács László.

Az átlagosan 710 mm évi csapadék 60%-a esik a tenyészidőszakban. A gyertyános-tölgyes klíma az uralkodó, de kedvező fekvésben a bükkös klíma hatásai érvényesülnek. Az erdőállományok túlnyomó része 150 és 250 m tengerszint feletti magasság között található, elsősorban vályog fizikai féleségű barnaföldön és agyagbemosódásos barna erdőtalajokon állnak.

A Zalaegerszegi Erdészet remetekerti kerületében szervezett szakmai program célja a **Remetekerti Erdőrezervátum** védőzónájában fél évtizede megkezdett új szemléletű erdőkezelés és az erdőtömbben hagyományosan folytatott természetközeli erdőgazdálkodás bemutatása. Terepi programunk elején bemutatjuk a Kelet-Zalai-dombság erdészeti táj kocsánytalan tölgy állományaiban folytatott **természetes felújításokat**, tájékoztatást adunk az évek során szerzett tapasztalatainkról és láthatjuk az elvégzett munkák eredményét. Elsőként egy közelmúltban végvágott erdőrésztet keresünk fel. Nagykapornak 18M befejezetlen erdősítés megtekintését követően az erdőrezervátum felé folytatjuk utunkat, melynek során áthaladunk egy 13 hektáros, természetes felújítással létrehozott befejezett erdősítésen is.

A program második részében rövid sétát teszünk az erdőrezervátum magterülete mellett, majd betekintést nyerhetünk a védőzónában 2006-ban megkezdett **folyamatos erdőborítást** biztosító erdőkezelési eljárásokba is. Itt megismerhetjük az **átalakító üzemmód** szerint folytatott erdőkezelés eddig elért eredményeit és az azokból levonható következtetéseket. Nagykapornak 25G erdőrészletben **kocsánytalan tölgyes**, Nagykapornak 24B erdőrészletben pedig **tölgy elegyes bükkös** állományban követhetjük nyomon az elvégzett munkákat és a felújulás folyamatát.

Szakmai programunk zárásaként az erdőtömb mélyén felépített **Remetekerti Kápolnánál** rövid pihenőt tartunk. A felcsendülő harangszó mellett vendégeink megismerhetik a hely kultúrtörténeti vonatkozásait, a hozzá fűződő hagyományokat és megkóstolhatják a felkínált tájjellegű ételeket.

2 Erdei vasút a zalai dombok között

„Csömödéri erdei vasúthálózat története

A csömödéri erdei vasút építését gazdasági és katonai érdek tette szükségessé. A nagy-kiterjedésű, feltáratlan zalai Esterházy erdőkből nem lehetett gyorsan és gazdaságosan nagymennyiségű faanyagot kiszállítani. A XX. század elején a fát még nagy távolságokra, vagy a legközelebbi vasútállomásig is szekereken fuvarozták. Az első világháború hadigépezete részére – közel volt az olasz front – nagyon sok feldolgozott faanyag kellett. A Bánokszentgyörgyi és a Szent-péter-földei Erdőgondnokság erdőit tárta fel az erdei vasút.

1916-ban Scheffer Rezső csáktornyai és Mayer Miksa zágrábi kereskedők, katonakincstári szállítók az Esterházy hitbizomány Bánokszentgyörgyi Erdőgondnokságának területén, a kivágásra tervezett erdők műfáját (ipari fa) megvásárolták. A kivágott faanyagot a Szentpéterfőle és Pördefőle körüli erdőkből kellett a csömödéri vasútállomáshoz juttatni. Ezt gőzüzemű erdei vasút építésével oldották meg Csömödér és Budnya közt 14 km hosszan. **1916. május 16-án** megkapták az engedélyeket, és rohamléptekkel építették a vasút pályavonalát. A háború miatt a fő szempont a gyorsaság volt, ezért sok helyütt hiányos volt az alapozás, amit később kellett pótolniuk. **1917. év elején** megérkeztek a szentlőrinci Orenstein és Koppel cégtől a vasúti kocsik és a mozdony. Nyárra elkészült a pálya is. A mozdonyt kipróbálták, és a vasút működését is engedélyezték ideiglenes jelleggel. A környék lakossága „Söffér vasútként” emlegette. Az első vonal elkészülte után, **1920-ban** az Esterházy hitbizomány elhatározta, hogy a Scheffer-féle vasút Törösznek állomásától a Márki erdőbe 17,6 km hosszú gőzüzemű erdei vasutat építtet. Az építkezés ütemére jellemző, hogy a következő év július 14-én már ideiglenesen engedélyezték az anyagforgalmat. **1922-ben** az Esterházy hitbizomány átvette a Scheffer-féle vasút Csömödér és Budnya közötti első 14 km-es szakaszát és 23 év alatt, fokozatosan egy vasúthálózatot épített ki. A vasúthálózat terveit Buzsáky János és László Tibor mérnök készítette. Az építés szervezésében kiemelkedő munkát végeztek Polnisch Árpád, Rimler Pál, Doleschall Aladár, Páll Miklós és Násfai Nidermann Árpád erdőmérnökök. A vasútüzem vezetője a két világháború között Henye Lukács volt. Az erdei vasút a faanyagon kívül olajipari berendezéseket is szállított Báza-kerettyére a MAORT részére. **Állami tulajdonba 1945. szeptember 29-én került. 1945-ben** a vágányhossz: 9,5 kg/fm sínekkel 46.738 m, 7,0 kg/fm sínekkel 13.304 m. Az összes sín: 60.042 m.

A gőzmozdonyokat Tátra, Pál, Hany Istók, Antal, Muki, Karcsi felváltva használták a csömödéri és a lenti vasútnál. Az anyagszállítást 78 kocsival végezték.

Évente 25 000–40 000 köbméter fát tudtak kivinni az erdőből. A vasútüzem személyszetete 20 főből állt, amelybe nem tartoztak bele a pálya- és rakodómunkások. A csömödéri vasúthálózatból ún. „repülő vágányok” indultak ki a közelben lévő vágásokhoz, amit a kiszállítás után gyorsan át lehetett telepíteni máshová. E mozgékony szállítási módot kitűnően alkalmazták és alkalmazzák még ma is.

Az erdei vasút bővítésénél legelőször Páll Miklós erdőmérnök nevét kell megemlítenünk, aki már 1945 előtt felvetette a csömödéri és a lenti vasút összekötését, valamint meghosszabbítását Nagykanizsáig és Zalalövőig. 1946-ban Madas András erdőmérnök már részletes terveket készített, de csak egy szárnyvonal valósult meg Szilvágynál. Páll Miklós erdőmérnök 1947-ben újból beterjesztette a két vasút összekötését, valamint további vonalhosszabbításokat, összesen 27,5 km hosszan. Tervei szerint a beruházás 1 237 500 forintból megvalósítható. Akkor nem, de később elképzelésének egy része valóra vált. Ezen időben Mlaticsek Antal, majd Fürst László a vasútüzem vezetője, az összes erdei vasút szakellenőre a megyében Péter Brunó erdőmérnök volt.

1955–1957 közt a Hosszúrét, Kövecses, Feketeberek, Bánkúrtos, Zsidóhegyhát szárnyvonalat bővítették, hosszabbították. E jelentős beruházás tervezését és kivitelezésének irányítását nagyrészt Bösze Aladár és Zágoni István erdőmérnökök végezték.

Az erdei vasút 1949-ben kelt engedélye már tartalmazta a személyszállítást is, ami 1950-től indult meg. A környék lakossága és az olajipari dolgozók vették igénybe. Érdekeség, hogy a vasút üzemvezetője, a forgalmi szolgálattevője, a vontatószemélyzet és a pályafenntartás vezetői kötelesek voltak jól járó órát magukkal hordani, amit naponta egyeztettek. Az agyagos, sáros zalai dombvidéken e korban a vasút volt a legbiztonságosabb szállítóeszköz. Különösen a fülledékeny bükköt és a kékülésre hajlamos erdei fenyőt lehetett így gyorsan, nagy tömegben kiszállítani. Az is megállapítható, hogy a vasút legtöbbször nem volt olcsóbb a lófogatnál, de üzembiztos volt, mindig rendelkezésre állt, amikor szükség volt rá, működését nem akadályozta az eső, a hó.”*

*(Forrás: Szakács László)

Zágoni István: „Muki” nevű mozdony Illés István mozdonyvezetővel, 1950

Gőzmozdonnyal a zalai erdőkben

Meghirdetett programunk Lenti városában kezdődik, melyet mintegy 50 perces autóbuzsós utazással érünk el. Lenti város számára a legfontosabb bevételi forrást napjainkban az erdőgazdálkodás mellett egyre nagyobb mértékben az idegenforgalom jelenti. A szlovén, osztrák és horvát határ közelsége komoly gazdasági, kereskedelmi és turisztikai lehetőségeket hordoz magában. Keresett és külföldön

is ismert a fedett és élményfürdővel rendelkező termálfürdő, ami az erdei vasút végállomásának szomszédságában található. A város a Zalaerdő Zrt. számára is kiemelt jelentőségű, hiszen amellett, hogy a legnagyobb területű erdészetünk központjának ad helyet, itt található egyetlen fűrészüzemünk és az erdei vasút egyik végállomása is.

A göcseji táj egyik különlegessége az erdei vasúthálózat, ami mintegy 109 km hosszúságban hálózta be a zalai erdők egy részét. Az 1920-as évek elején a göcseji erdők jelentős részét birtokló herceg Esterházy hitbizomány átvette a korábban megépített erdei vasútvonalakat, és azokon szállította be a faanyagot az 1923-ban épült lenti és csömödéri fűrészüzemeibe. Az erdei vasút hálózatát a hitbizomány a két világháború közötti időszakban fokozatosan bővítette, s ezzel olyan példaértékű erdőfeltárást hoztak létre, amelyre a külföld is felfigyelt. 1945-ben a hitbizományi erdőkkel együtt államosították a lenti és a csömödéri erdei vasutat és azok erdőgazdasági kezelésbe kerültek. A jelenlegi kezelő Zalaerdő Zrt. 1997–2000 között megépítette a Csömödért és Zajda-Doboskertet összekötő új, személyszállításra is alkalmas pályaszakaszt, ezzel a korábban két különálló vasútüzemet egyesítette. A vasút mintegy 20 000 hektár, zömében összefüggő állami erdőterület belsejében üzemel.

Programunk Lentiben, a kisvasúti végállomás épületében található, „GÖCSEJ KINCSEI, AZ ERDŐ ÉS A FA” erdészet-, fűrészipar- és vasúttörténeti kiállítás megtekintésével kezdődik. Majd gőzmozdony vontatta személyvonatra szállunk, hogy a Kerka-völgyében és a Göcsej-dombság erdői között utazva bemutassuk az erdei vasút sokoldalúságát, hasznosításának jelenkori gyakorlatát és lehetőségeit.

Első állomásunkon a Zajdai rakodón bemutatjuk a rönk és sarangolt választékok korszerű, gépesített rakodásának és szállításának technológiáit. Az erdei vasút napjainkban még mindig jelentős mennyiségű faanyagot szállít Lentibe a fafeldolgozó üzembe. Csömödéren és Lentiben a MÁV hálózatához csatlakozva távolabbi helyekre is eljuttatja a kitermelt fát. A teherszállítás 45 db nyitott kocsival történik. A vasútvonalon a szerelvények 10 db C 50 típusú és 2 db Mk 48 típusú diesel mozdony, továbbá az „Ábel” nevet viselő gőzmozdony vontatásával közlekednek.

Ezt követően tovább folytatjuk kisvasúti utazásunkat a göcseji erdőkön át Csömödérbe, a vasútüzem központjába. A békés utazás hangulatát a vonaton felkínált ételekkel és italokkal szeretnénk emlékeztetessé tenni. Csömödérben az erdei vasút üzemeltetésének és fenntartásának bemutatása mellett betekintést nyerhetünk a Zalaerdő Zrt. közjóléti tevékenységébe, turisztikai fejlesztéseibe.

A személyszállító vonatok ma már 32 km hosszban kötik össze a térség kirándulóhelyeit. Személyszállításra 6 db zárt és 4 db nyitott koci áll rendelkezésre. Menetrend szerinti közlekedés május elejétől szeptember végéig tart, de különvonat egész évben rendelhető.

Lentiből kiindulva gyönyörködni lehet a zajdai erdőkben, elérhető a csömödéri horgásztó, a bázakerettyei termálfürdő, valamint a „Kistolmácsi Szabadidő Központ” fürdő- és horgásztóval. A vasútvonalhoz számtalan kerekpáros és „bakancsos” turistaútvonal csatlakozik. Megközelíthető a Mároki kápolna, a Budafai arborétum, a több száz éves pákai templom, Öveges professzor szülőháza és a szécsiszigeti Szapáry kastély.

3 A paraszti szálalástól a folyamatos erdőborításig

„Adatok a Szentgyörgyvölgyi szálaló erdő múltjából

A szálaló erdő bemutatásakor elkerülhetetlenül felmerül, hogy a múltban milyen fafajokból állt az erdő, hogyan változott az erdőterületek nagysága és milyensége, valamint vannak-e adatok az erdőkiélés módjára? A törökkortól vizsgálódva megjegyezhetjük, hogy a térség falvainak több mint 30%-a elpusztult. A birtokviszonyok jellemzői; Magyarföld (Dobraföld), Felsőszenterzsébet és Márokföld nagybirtokos, Szentgyörgyvölgy kisnemesi helység volt. A szomszédos Göcsejben és az Őrségben is hasonlóan vegyes volt a birtokviszony. (Ezt azért említjük, mert „kisparaszti tulajdonú Szentgyörgyvölgyi szálaló erdőt” említenek, mely csak a XIX. század közepétől létezett a nagybirtok mellett.) Három helység erdőterület-változása:

Helység/Időpont (év)	1857	1895	1914	1930	1935	1963
Magyarföld (Dobraföld) erdő %	49	61	58	52	52	53
Szentgyörgyvölgy erdő %	15	16	11	11	10	24
Márokföld erdő %	9	7	12	9	9	22

Három község adatsorából azt láthatjuk, hogy míg Magyarföld erdőterülete hosszú időn keresztül állandónak mondható, addig Szentgyörgyvölgy és Márokföld erdői 1945 után közel két és félszeresére növekedtek. Érdekes viszont, hogy 1784-ben a körzet erdősültségét csak 26 százalékosnak mondhatjuk. Az is feltételezhető, hogy ugyanekkor **nem volt erdő a mai szálaló erdő bemutatóhelye (Palotay István emlékmű) előtt.** Az erdőtömb közepén 1784-ben jelentős szőlőterületek voltak, itt ma erdő van. 1792-ben az előbbinél is kevesebb erdőt jelöltek. A többi községnél is hasonló adatokat találunk, ami azt jelenti, hogy az erdőirtások ellenére a múltban jóval kevesebb volt az erdő, mint jelen korunkban. Hasonló figyelhető meg a szomszédos Göcsej és az Őrség egyes helyein is. Mindez **ellentétes irányú** Zala Megye és Magyarország hasonló adatsoraival.

Rövid erdőtörténet: 1690-ben Szentgyörgyvölgyön bőségesen volt fenyves erdő. 1698-ban a dokumentumok 1 hold fenyőst említenek. 1756-ban a katolikus plébánia 38 hold erdejének nagy részén tölgy található. Felsőszenterzsébeten is jelentős nagyságú volt a tölgyerdő, amit a számottevő makkoltatás jelzett. Magyarföldről 1690-ben és 1728-ban találunk adatokat. A földeket a talaj terméketlensége miatt meghagyták fenyvesnek és közös legelőnek, a tölgyerdő (makkos) aránya jelentéktelen. 1740-ben Magyarföldön és Gödörházán lévő Háron völgy Orbán völgy és Haraszi erdő jelentős része tölgyes (makkoltatás), de jelen van a fenyő és a vadkörte is. Márokföldnek 1764-ben a szentgyörgyvölgyi határ mellett 3 tagban tölgyerdeje volt. 1801-ben szintén megemlézték a 174 hold vegyes makktermő erdőt. Magyarföldén 1796-ban tölgy, bükk és fenyőfát említettek. 1818-ban a Kerka felé hajló erdők tölgy, fenyő, bükk, cser, gyertyán, hárs, nyír, éger, nyár, vadkörte, vadalma, vadcsersznye, kökény galagonya és mogyorófa-cserje

fajokból álltak. Először találunk utalást a kocsányos és kocsánytalan tölgy (csupros) elkülönítésére. A szomszédos Őrségben is hasonló volt a faj elfordulás. Egy 1830-as dokumentumban utalás történt, hogy Magyarföld erdőiről hordott falevével trágyáztak, mely bevételt jelentett. Ez is jelezte, hogy jelentős lombos erdővel rendelkeztek. 1840-ben ugyanitt összefüggő, zárt területet alkotott a Zsidó berek és a Kismétneki erdő, utóbbi fele lombos, fele fenyves volt. A faluhoz a Tölgyes erdő volt közelebb. 1851-ben Magyarföldön a Szentgyörgyvölgy felőli részen fenyves erdő található.

Ugyanekkor Felsőszenterzsébet déli és északi részén fenyves, még a délkeleti részén bükkösök voltak. Velemér és Métnék puszta is zömmel fenyves, de előfordult bükkös és tölgyes erdő is. 1855 és 1859-ben Felsőszenterzsébeten a Kerka völgyében égereseket, nyárasokat, a többi területen, különösen Szentgyörgyvölgy felől, nagyrészt fenyveseket találunk, alig volt lombos erdő. Jellemző a fenyvesek közti Cseresznyés, Nyáraska és Körtvélyfák dűlő név, mely utal a fafajra.

1857-es adatok szerint, Velemér, Gödörháza és Magyarszombatfa északkeleti részén, Métnék puszta és Magyarföld irányában zömmel fenyves erdők találhatók. A falvakhoz közel, dél felé haladva a mai szlovén határhoz közel pedig lombos erdők voltak. Velemér délnyugati sarka fenyőerdő volt. 1860-ban Magyarföldön a Haricsa erdő inkább fenyves, a Haraszi erdő és a Berek erdő lombos fafajú.

1896-ban a Magyarföldről tartozó Haricsa pusztá Cseppánbükki szálaskerdeje 50–50%-ban állt lombos és fenyőerdőből.

1896 birtokos, fajaj %	tölgy	bükk	erdeifenyő
Szentgyörgyvölgyi római katolikus plébánia	10		90
Dobraföldi (Magyarföld) volt úrbéresei	30	20	50
Felsőszenterzsébeti volt úrbéresei	10		90

Az adatokból megállapíthatjuk, hogy elegyes, fajgazdag erdők voltak, azonban a fenyvesek fokozatosan meghatározókká, egyszéklővé váltak. További kutatást, pontosítást igényel egyes területek művelési ágának változtatása, az erdők fajaj változásai és az erdőtürelések meghatározása.

Erdőhasználat: 1756-ban Szentgyörgyvölgyön, a plébános erdeiben való makkoltatás csak bérért történhetett. Magyarföldön 1796-ban már erdészt alkalmaztak (jágerház), és az erdő szélén fűrész üzemelt (deszka mecső). A makkbérből, a gubacs eladásából és a fakitermelésből eredő bejövő készpénzjövedelem évi 150 forintot tett ki, de a pintérfa, dongafa értékesítését is felvetik. Velemér, Gödörháza, Magyarszombatfa és a többi őrségi helységben 1798–1818 közt uradalmi erdőispán tevékenykedett. 1818-ban írták, hogy vannak olyan helyek, melyet 10–15 évente egyszer vetnek be gabonával, de előtte a rajta lévő fenyőst és harasztot levágták és elégették. Ugyanekkor utalást találunk a tölgy-, bükk-, cser-, gyertyánmakk, gubacs szedésére, és egyéb erdei vadgyümölcsök gyűjtésére. 1860-ban Magyarföldön volt uradalmi vadász és vadászlak. Ugyanitt az 1859-ben történt úrbérrendezés során a volt jobbágyok kapták a Tölgyes erdőt és a Zsidó berek felét, a további részeket, valamint a Kisméneki erdőt a gr. Szapáry család kapta meg. Felsőszenterzsébeten szintén ekkor történt az elkülönítés, a volt jobbágyoké lett a Hosszúfenyős és a Zsidó berek kisebb része. A nagyobb felét, valamint a Zsidó dombi erdőt gr. Szapáry kapta. A nagyelterjedésű fenyvesekben foltszerűen voltak friss irtások: Fenyvesi, Újhegyi, Határszéli, Gradin árka, Döngöletti irtás. A kisnemesi Szentgyörgyvölgyön a plébánia és a volt úrbéresei elkülönítése 1875-ben történt meg, az Országuti-, Egresi- és Tüttösi erdőket osztották meg.

E néhány adatból is látni, hogy a számláló erdő múltja igen összetett, sokszínű és ezért nehéz egyértelmű megállapításokat tenni. A történelmi, éghajlati és talajviszonyok rákényszerítették a lakosokat, hogy egy sajátos, néha egyedi vonásokat is felmutató gazdálkodást végezzenek. Ennek csak a végeredményét láthatták a XX. század szakemberei, előzményeit kevésbé.”*

*(Forrás: Szakács László)

A számláló üzemmód gyakorlati problémái

Terepi programunk Magyarföld községben kezdődik, melyet Zalaegerszegről mintegy 60 perces autóbusszos utazással érünk el. Az Őrség nemcsak földrajzi de kultúrtörténeti szempontból is Magyarország különleges tájegységének számít. Az itt élő emberek életvitelében, gazdálkodásában sok esetben a szomszédos osztrák és szlovén hatások is

felfedezhető. A környék települései (Kerkáskápolna, Magyarföld, Magyarszombatfa, Szentgyörgyvölgy, Velemér) az Őrségi tájegységhez tartoznak, és magukon hordozzák annak stílusát, egyedi hangulatát. A **Szentgyörgyvölgyi Tájvédelmi Körzetet** 1976-ban hozták létre az itt található ritka növények és növénytársulások védelmére, illetve az országban egyedülállóan itt található száraló erdőgazdálkodás megtartására. A terület ma az **Őrségi Nemzeti Park** része. Az országhatáron átnyúló Alsó-Őrség a Rába kiemelt kavicstakarója, melyet többnyire agyagosodott jégkori vályog takar. A felszín vízáró tulajdonságát fokozza a jégkori vályog alatti agyagos kavicsréteg. A tájrészletet északon a Rábába siető patakok völgyei, déli részén a Zalába és a Kerkába futó völgyek tagolják. A tájrészlet mérsékeltén hűvös, nedves klíma hatása alatt áll. Az évi átlagos csapadék-összeg 740 mm, melynek 60%-ot meghaladó része a tenyészidőszakban esik, az átlag-adatok alapján a bükkös klíma jellemzi. A tengerszint feletti magasság 150–350 m közötti, az erdők közel egyharmada sík, a többi változó kitettségű. A vályogos talajokon pszeudoglejes barna erdőtalaj alakult ki, az agyagos szövetű talajok aránya nem éri el a 10%-ot.

A vendégek köszöntésére Magyarföldön, a közelmúltban felépített **fatemplom** előtti területen kerül sor. A templomot a község polgármestere mutatja be a résztvevőknek és tájékoztatást ad az építés történetéről.

Erdei sétánk kiinduló pontja a szentgyörgyvölgyi szálalóerdőben megbúvó **Palotay emlékműnél** kezdődik, ahol megismerkedhetünk a szentgyörgyvölgyi szálalóerdő váltogazdálkodással kezdődő, napjainkig tartó történetével. A paraszti szálalás és a szálalóerdő történetének ismertetését követően bemutatásra kerül Palotay István munkássága

és felidézzük Hajdu Tibor szálalóerdőre tett megállapításait, majd tájékoztatást adunk jelenkori feladatainkról. Kopjafaavatás keretében, főhajtással tisztelgünk **Hajdu Tibor emléke** előtt és koszorút helyezünk el Palotay István emlékművén.

A megemlékezések helyszínét elhagyva a paraszti szálalás maradványait láthatjuk Szentgyörgyvölgy 13A erdőrésztletben, ahol sor kerül a **szálaló erdőalak** kialakítása érdekében szükséges vágásjelölés ismertetésére. Megtekintjük a tél folyamán végrehajtott fahasználat helyszínét, ahol a lék vágásával egyik célunk a fényigényes erdeifenyő térfoglalásának jövőbeni biztosítása volt. A tölgy és az erdeifenyő újulatanak megjelenését, valamint megtartását erdőművelési beavatkozásokkal elő kell segíteni.

A program során megfigyelhető lesz az erdőgazdálkodás és természetvédelem kapcsolata, illetve bemutatásra kerül a fokozottan védett természeti területen való gazdálkodás egy lehetséges módja.

Erdei sétánk végén tájjellegű ételek és italok fogyasztásával gyűjthetnek erőt vendégeink az előttük álló utazás megpróbáltatásainak enyhítése céljából.

4 Kulturális és történelmi emlékek nyomában

„Adatok a Csácsbozsoki erdők múltjából

Erdőtörténet: 1335-ben a Zalavári Apátság csácsi birtokának határjárásából tudjuk, hogy az erdőterületen milyen fák fordultak elő a leggyakrabban. A tölgyfát 17-szer, a hársfát és a berkenyét kétszer, a fűzfát és a vadkörtefát egyszer említették meg. Külön érdekessége az írásnak, hogy a hársfa neve magyarul is szerepelt benne.

A Csács és Egerszeg közötti határ körül 1372-ben kétszer jegyezték fel a fűzfát, a tölgyfát és a vadkörtefát. Az 1373-ban kelt oklevélben a gyertyánfa magyarul, míg a tölgyfa neve latinul szerepelt. Az adatok azt mutatják, hogy elegyes, fajgazdag erdők voltak, de a tölgyesek lehettek a legnagyobb területtel. Feltűnő viszont a bükk és a fenyő hiánya. Csács és Bozsok erdeje 1770-ben tölgy és cser fajából állt, de először említették meg a bükköt is. A botfai határszélen 1824-ben tölgyfát, vadcseresznyefát, sok nagy bükkfát említettek, de ott volt a Bántsi bükkerdő is. Megjelent a pionír nyír és a fenyő is.

Az intenzív erdőirtás következményeképpen a XIX. század közepére Csácson már alig volt erdő: csak kisebb foltokban volt fellelhető Ördöghenye felől, és a déli részeken. Az erdő aránya csak néhány százalék volt. Bozsok déli és keleti részén viszont összefüggő erdőket találunk. Fenyvest is egyre nagyobb területen jelöltek. Az erdő aránya 50% felett volt. Így 1890-ben egy magas erdősültségű helység egyesült egy erdővel alig rendelkezővel. Ettől az időtől az erdőterület lényegében nem változott.

Év	1857	1895	1914	1930	1963
Erdő %	28 becsült	27	27	26	26

Az egykor híres, Zala-Válicka völgyi ártéri erdőkből semmi nem maradt. Gyertyános-tölgyes klímában fekszik a terület, de a domborzat és a helyi éghajlat a bükknek is kedvező. A tölgy területe az évszázadok során jelentősen csökkent, a bükké és a fenyőé növekedett.

Erdőhasználat: Csácson 1569-ben és a későbbi évszázadokban már igen kevés erdő volt, a lakosok más falvak erdeit használták. Az 1568. évi urbáriumban az áll, hogy robotjuk régente csak hordó abroncsolásból állt. Ekkor még nem vassal, hanem hajlékony gyertyán, fűz ágakkal szorították össze a hordókat. A XVIII. század elején a Zalán egy vízzel hajtott deszkametsző működött. 1824–26-ban már távolabb, a botfai határ közelében is folyt az erdők kihasználása, nagyon sok bükkfát és kisebb mennyiségben tölgyet termeltek le. A Zalavári Apátság erdőse ekkor Csácson Sipos Pál volt. A XIX. század elején a csácsi határban az erdők kárára irtásföldekkel növelték a szántók, szőlők és rétek területét. A fáradságos munkával kiirtott erdőkből termőterületek lettek. 1841-ben az apátság felmérte és összesítette a csácsi és bozsoki határban, az erdőből keletkezett irtásföldeket. A közel 300 hold irtásterület jelentős mennyiséget képviselt. A jobbágyságnak járó tűzifa, épületfa a faizás haszonvétele fejében járt. Az erdőben található valamennyi

gyümölcsöt szedhették, és legeltethettek is. A korlátozás abból állt, hogy az uraság meghatározta a faizás és a legeltetés helyét és mennyiségét is. Igen korán, már 1842-ben megtörtént az úrbéri elkülönítés. A birtokrendezés során egy jobbágytelek (ülés) után két hold erdőt számítottak és az erdei legeltetésre kihasítottak összesen 174 1/8 hold erdőt. Az erdő-legelőilletőséget egyben elkülönítetlenül adták ki. A megalakuló közbirtokosságnak 99 szavazásra jogosult tagja volt. A 174 hold erdő a század végére 131,2 kh-ra olvadt, melynek oka az volt, hogy a legelőerdő egy részét felosztották, kiirtották. Az apátságnak Csácsbozsokon 299 kat. hold 550 négyszögöl erdő jutott. 1847-ben elkészítették a tagosítási térképet, melyen az erdők is szerepeltek. Az elkülönítés eredményeképpen a Zalavári Apátság és a csácsbozsoki volt úrbéresek elindultak a polgári fejlődés útján.

Az apátságnál külön erdészet alakult, szakembereket alkalmaztak, felmérték és üzemterveztek az erdőket. Pontos erdészeti statisztikát vezettek az erdőkről és a benne folyó munkákról. Már 1863-ban és utána is rendszeresen beszerezték a legújabb erdészeti szakkönyveket, segédtablákat és újságokat. Meglepő, hogy Magyarország egyik legrégebbi szakmai lapja, az Erdészeti Lapok 1863–1867. évi példányai Zala Megyében csak a Zalavári Apátságnál maradtak meg. 1880 körül Walis Andor erdész, majd Ringeisen Lajos Selmezbányán végzett erdőmérnök az erdészet (hivatal) vezetője, Báránd székhellyel. Ők végezték a szakmai irányítást, és készítették az erdészeti kimutatásokat, összesítéseket. Csácsbozsokon is mindig volt egy erdész, erdőőr, aki a helyszínen, – a jelentős távolság miatt – nagy önállósággal irányította a munkákat. 1884-ből való az első vágássorrend megállapítása, amit térképen is jelöltek. Az elkészült üzemtervet 1888-ban hagyták jóvá, eszerint dolgoztak. Az üzemtervben előírták, hogy a bükk és az erdeifenyő a főfaj. A dombhátakra kocsánytalan tölgy ültetését javasolták, a mélyebb fekvésű helyekre, ha nem újult az állomány, éger, kőris, szilfa telepítését ajánlották. A gyertyán ültetését viszszaeszkortították, de az árnyékolás, talajjavítás érdekében engedélyezték a kisebb állomány meglétét. Az erdőkben indokolatlanul magasnak tartották az akác meglétét, ezért az irtását rendelték el. Ez egyedüli előírás Zalaegerszeg környékén, más erdőbirtoknál nincs ilyen.

Az erdészetnél a természetes felújítóvágást már régóta alkalmazták. Az egyenletes bontás után megjelenő újulatot fokozatosan szabadították fel. A fel nem újult hézagokat erdeifenyővel ültették be. A 80 éves vágásfordulót felemelték 100 évre.

Tarvágást csak az elegyetlen gyertyánosokban és akácosokban engedtek meg. Az ültetést és az ápolást ezekben mezőgazdasági köztesműveléssel oldották meg. A legeltetést és alomszedést megtiltották. Ezek példaértékű szakmai elvek voltak, amit maradéktalanul meg is valósítottak. Ennek a még magasabb szintű, természetes, állandó erdőborítást biztosító formája a szálaló erdőgazdálkodás. Bondor Antal erdőmérnökjelölt a csácsi erdőre szálaló erdő üzemtervet dolgozott ki, mely azonban a gyakorlatban nem lett bevezetve.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy Zalaegerszeg legértékesebb, leginkább természetes jellegű erdeje a csácsbozsoki erdő, amit a hosszú évek alatt, nagy szaktudással, gondos, fegyelmezett munkával alakított ki a Zalavári Apátság. Egyértelműnek látszik, hogy a hosszú távú szakszerű munka gazdaságos is lehet. Az ismertetésekből az is látszik, hogy itt vezették legpontosabban az erdőgazdálkodás kimutatásait, számadásait.

Az arborétum helyén a második világháború előtt szép elegyetlen lucfenyves volt, de 1923-ban és a háború idején a fák nagy részét kitermelték. Már ekkor az egerszegiek kedvelt kirándulóhelye volt. Szépen írt erről Pesty Pál: „Csáctól délre, szűk, erdőkoszorúzza völgyben húzódik meg Bozsok, melynek szívesen látogatott csárdájában valaha betyárok mulattak. Bükkösök és sötét fenyvesek mélyén, csendesen csobogó csermelyek szurdokszerű árcai komoly hegyvidék báját, sőt föntségét varázsolják elénk”.

* (Forrás: Szakács László)

Az ember és természet együttélése Zalában régen és ma

A zalai emberek természettel való együttélését jól példázza a Zalaegerszegen található Göcseji Falumúzeum építészeti és néprajzi kiállítása, ami ennek a programnak az első részét képezi.

Magyarország első szabadtéri néprajzi múzeuma 1968-ban nyílt meg. A hagyományos göcseji népi építkezést bemutató múzeumot az eredeti helyén hagyott Hencz-féle vízimalom környezetében hozták létre egy XIX. századbeli göcseji falu mintájára.

A skanzen mellett található **Magyar Olajipari Múzeum** 1969 óta mutatja be a magyarországi szénhidrogénipar több mint százéves történetét. A 3 hektár területű, állandó szabadtéri kiállításon a bányászat, feldolgozás és szállítás műszaki emlékeivel és a legkiválóbb szakemberek mellszobraival ismerkedhetünk meg. Kiállító termeiben az iparág technológiai folyamatai és értékes gyűjtemények láthatóak, így dr. Papp Simon geológus, akadémikus, valamint Zsigmondy Vilmos és Zsigmondy Béla emlékére berendezett kiállítás.

A program második felében ellátogatunk a városközponttól mintegy 4,5 km-re, a Keszthelyre vezető út jobb oldalán elhelyezkedő **Csácsbozsoki Arborétumba**. Az arborétum a megyeszékhely közigazgatási területén fekszik, a Zalaerdő Zrt. Zalaegerszegi Erdészetének kezelésében áll.

A jellegzetes göcsei dimbes-dombos területen, észak-déli irányban húzódó völgyekben több tisztavízű erdei forrás csörgedez, ez alkotja az arborétum magját. A csácsbozsoki erdőtömb különleges mikroklimával rendelkezik, speciális elhelyezkedése miatt az éves csapadékmennyiség magasabb, mint a környező területeken, amely rendkívül kedvező az erdőtársulások számára. Az erdőtömb tengerszint feletti magassága 200–300 méter. Az erdőtalaj alatti mélyebb rétegekben nagy mésztartalmú alapkőzet található, ezt igazolja a feltörő erdei források vizében fellelhető magas mészkoncentráció. Az itt kialakult jó minőségű barna erdőtalajokon már a múlt században is értékes erdőállomány virított, az erdő akkori kezelője a Zalavári Apátság volt. Az 1945-ös földreform után a terület állami tulajdonba került.

Az arborétum megtervezése és kialakítása a '60-as évek közepétől a '70-es évek elejéig terjedő időszakra tehető. Eredeti kiterjedése 83 ha, magterülete 42 ha, vadkárelhárító kerítéssel védett. Az arborétumban a tájra jellemző fa és cserjefajokon kívül számos, a hazai lombhullató flóra növényfaja megtalálható, emellett mintegy 30 különféle egzóta faj is telepítésre került az évek során. A kezdetben egzóta fajok növekedési erejének és ültetési hálózatának vizsgálata céljából létesült arborétumban az utóbbi évtizedekben – így napjainkban is – esztétikai szempontokat is figyelembe vevő növénytelepítések folynak. Említést érdemel az 1977-ben 4,4 ha-on létesített jegenyefenyő gyűjtemény, amelyben az Abies nemzetség 14 fajjal képviselteti magát. A 2006-os évben egy jelentősebb beruházással megkezdődött az arborétum közjóléti létesítményeinek cseréje, felújítása, a fás szárú egzóta növényanyag bővítése, színesítése. Az elmúlt évtizedek során kialakított festői szépségű arborétum közkedvelt pihenőhelye a kikapcsolódni vágyó megyeszékhelyi polgárok és a környéken élő lakosok számára. A Csácsbozsoki Arborétum nyitvatartási időben szabadon látogatható.

Arborétumi sétánk során felkeressük a jegenyefenyő gyűjteményt, és megmászunk egy kisebb dombot az idős bükkösben kialakított tanösvény sétaútján haladva, amely végén zalai népi dallamok kíséretében lesz alkalmunk pihenőre és felfrissülésre.

5 Magánerdő-gazdálkodás Zalában

„Adatok Zalaszentgyörgy erdőinek múltjából

Erdőtörténet: 1328-ban találjuk az első adatokat a magyar fanevekről, melyek a Zala folyó mellett, Cséb határa közelében álltak. Felsorolták a fa fajtákat, rekettyefűzet (vulgo rakatyabukor), nyárfát (arboem vulgonyarfa dictam), két szilfát (due arbores zylfa), és megemlítenek egy és még két tölgyfát (*unam magnam arboem ilicis vulgo tulfa, duas arbores ilicis*). Zél felől pedig kétszer is írnak tölgyről. A magyar nyelvű fanevek említése ritka e korban, és jelentőségüket növeli, hogy el is magyarázták, hogy melyek a latin megfelelői. 1332-ben háromszor említik meg magyarul a tölgyfát, az égerfát és a szilvás erdőt. 1591-ben említést tettek cserfákról, valamint a 40 holdas Paperdőről, megjegyezve, hogy a fája már építkezésre is alkalmas volt. 1740-ben 50 holdas tölgyerdőt említenek. 1759-ben Cséb és Csatár felől összefüggő, tölgyes erdők voltak kis és nagy tölles erdő. Előfordult még a barkócaberkenye is. 1763-ban gr. Batthyány földesúr idejében tölgyes erdőről írtak. Zél pusztá területén 1770-ben (Zalaszentgyörgy külterülete) az erdő cser, gyertyán, bükk és mogyoró fából állt. 1784-ben különösen nagy értékű, száz szálból álló tölgyerdőt és valamivel kevesebb bükkerdőt aszaltak meg. 1858–1859-ben Zél északnyugati részén volt a Farkasverem erdő, északkeleten a Biczó völgyi erdő. A Zala völgyben lévő Berki rét dűlő már csak nevében hordozta az eredeti ártéri erdőket. Bőrönd felőli határban volt az összefüggő Nyíres aljai erdő, lejjebb a Nagyhegy erdő, majd az Egyedföld erdő. A templom körül ekkor már nem volt faállomány.

Zalaszentgyörgy Zél pusztával év	1857	1895	1914	1930	1935	1963
erdő %	26,9	27,8	23,3	25,5	25,7	27,1

Az erdőterület hosszú időn keresztül állandónak mondható, eloszlása azonban egyenlőtlen. 1900-ban a falu erdejének 10%-a tölgy, 86%-a bükk és gyertyán és 4%-a fenyő volt. Ezen belül a volt úrbéresek erdeje 15% tölgy és 85% bükk-gyertyán, a plébániáé 20% tölgy, 80% bükk-gyertyán fafajból állt. 1932-re a fajok elegyaránya így változott:

Faj / %	Tölgy	Bükk	Gy	Cs	A	É	Egy.k	Ef	Ff
Volt úrbéresek	48	16	15	2	7	-	6	2	4
Plébánia	46	1	29	1	18	5	-	-	-

Kedvező változásnak tekinthetjük a két birtokosnál a tölgy nagyarányú növekedését, azonban az akác már ekkor elkezdte intenzív térfoglalását. Külön érdekesség, hogy 1900-ban a helység erdőinek 85%-át, 401 kh-at kis magántulajdonosok kezelték. Ennek 11%-a tölgy, 84%-a bükk és gyertyán, 5%-a fenyő volt. Ezekre az erdőkre nem vonatkozott az erdőtörvény, a tulajdonosoknak semmilyen kötelezettségük nem volt.

Erdőhasználat: A Zélben lévő erdők 1700-tól 50 évig a Sidi családnál voltak zálogban. Zél pusztában, 1725-ben megemlítették a tölgyfából épített deszka fűrészmalmot, melyet folyamatosan karbantartottak és működtettek. A jobbágyoknak minden évben rönköket (törzsököket) kellett a fűrészmalomhoz szállítani. Ha víz rendesen volt, akkor 450 szál deszkát metszettek fel egy idényben. A feldolgozott faanyagot Egervárra az uradalom központjába szállították.

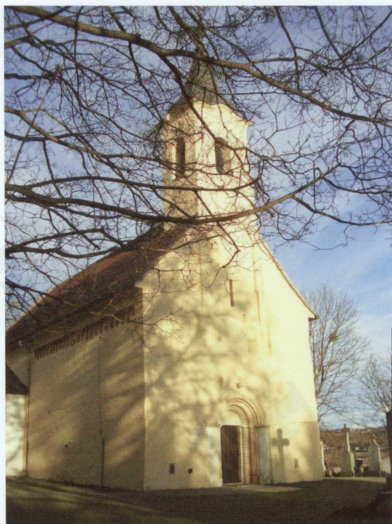
Gr. Szécsényi Ignác 1749-ben eladta Zalaszentgyörgyöt gr. Batthyány Lajos nádornak, aki 1767-től 1805-ig bérbe adta a falut, mert távol volt a többi birtokától. Meglepő azonban, hogy nagy súlyt helyezett az erdőállomány megóvására. Az erdészeti szakszemélyzet évente felülvizsgálta az erdőgazdálkodást. A bérbevevők kötelesek voltak az erdőségeket állandóan állományilag javítani és az erdőgazdaságot fokozatosan megfelelő állapotba hozni.

Zalaszentgyörgy 1784. Szakács László

Az erdő mindenféle haszonvétele szabad volt, de a fát eladni, máshová szállítani nem lehetett. A tüzelőt dűlt és haszon nélküli fából kellett fedezni. Mivel a téglaegetés erdőpusztítással járt, ezért a bérlők csakis az uradalmi épületekhez szükséges téglát égethették ki.

Zalaszentgyörgyön a XVIII. században már uradalmi erdész felügyelte az erdőket. A falu határában 50 holdas tölgyerdő feküdt, de az állomány minősége épülettának nem volt alkalmas. Jó makktermő évben sertés hizlalásra hasznosították az erdőt. Az 1871-ben történt úrbéri egyezés alapján a zalaszentgyörgyi volt jobbágyság a templomtól északnyugatra 50 kh erdőt kaptak. A római katolikus plébánia ugyanakkor 22,5 kh erdőben részesült. A templomerdőt felosztották egymás között.

Tanúi lehetünk annak, hogyan alakult át egy jól működő nagybirtok erdőgazdálkodása, s miként változott erdőinek fa állománya. A mai erdő viszonyok kialakulása a XIX. század végén kezdődött el.”

*(forrás: Szakács László)

Kihívások és lehetőségek a magánerdőkben

A program résztvevői a Zala folyó mentén tesznek kirándulást. Ezen a tájon a természet átalakítása már régóta, intenzíven folyik, ezért nem jellemzőek a megye más részein még megtalálható kiterjedt erdőségek és a megmaradt erdők többsége is erősen degradálódott. A szelíd hajlású dombokon napjainkban már a szántók, rétek területe a meghatározó, de a sok kisebb-nagyobb változatos formájú erdőfolt még mindig fontos tájalakító elem. A környék erdeinek többsége a helyi lakosok magántulajdonában van.

A csoport a délután folyamán a Zalaszentgyörgyi II. Erdőbirtokossági Társulat erdeiben tesz rövid látogatást. Zalaszentgyörgy a megyeszékhelytől 13 km-re nyugatra, a Alsó-Kemeneshát déli részén, a Zala folyó mentén található, és a folyóvölgy három terasz-szintjén helyezkedik el.

Alsó-Kemeneshát tájrészletet mérsékeltén hűvös, mérsékeltén nedves klímahatások jellemzik, az éves csapadékösszeg 675 mm. Az erdészeti klímabesorolás szerint a tájrészlet a gyertyános-tölgyes övbe esik, a terület 150 és 250 méter közötti tengerszint feletti magasságban húzódik. A talajviszonyok változatosak, a nagyrészt többletvízhatástól független termőhelyeken az erdők jellemzően barna erdőtalajokon állnak.

Zalaszentgyörgyre megérkezve az érdeklődők először megtekintik a román kori jegyeket is őrző katolikus templomot, mely egyike a viszonylag kisszámú középkori építészeti emlékeknek, mely Zalában a törökidulás ellenére fennmaradt. A 13. századi román stílusban épült templomot a 14. század folyamán bővítették és részben gótikus stílusban átalakították, a török időkben károsodott, de a 18. században – már barokk stílusban – helyreállították.

A program folytatásaként, a község szélső házai között felsétálunk a dombhátra, ahol feltárul előttünk a dombvidék. A dombhátak közötti völgyben meghúzódó tó töltésén áthaladva érjük el úticélunkat, a **Zalaszentgyörgyi II. Erdőbirtokossági Társulat** által kezelt erdőket. Itt az erdészeti igazgatóság tájékoztatást ad a zala megyei magánerdők helyzetéről, a jelenlévők megismerhetik az erdészeti hatóság és a magánerdő tulajdonosok kapcsolatát, a felmerülő problémákat és az azokra adható lehetséges válaszokat. A fehér akác (*Robinia pseudoacacia*) Zala megyében is meghatározó jelentőségű a magántulajdonú erdők kezelésében. A megye erdeinek közel fele magántulajdonban van, melynek mintegy 30%-át akác állományok foglalják el.

A tájékoztatást követő terepi bejárás során a résztvevők megismerkednek a térség egy átlagosnak mondható magánerdejének termőhelyi adottságaival, faállományaival. A legtöbb zalai magánerdőhöz hasonlóan itt is jelentős az akác térfoglalása és egyre gyakrabban jelentkeznek a korábbi erőteljes fenyvesítésből eredő erdővédelmi és az azt követő erdőgazdálkodási, gazdaságossági-pénzügyi problémák is.

Az erdei séta során bemutatjuk a zalai árbocakác fatermesztésének technológiáit az erdőfelújítástól a véghasználatig. Az átlagostól eltérő adottság, hogy itt az akácok számottevő része a kiváló alaki tulajdonságokkal rendelkező ún. „Zalai” akác fajtához tartozik, ami megteremti a minőségi fatermék előállításának lehetőségét. Az érdeklődők erdőrészlet szinten tanulmányozhatják az erdőbirtokossági társulat tevékenységét és láthatják azt is, hogy milyen lesz a telepített erdő gazdálkodó nélkül. A Zalaszentgyörgyi Erdőbirtokossági Társulat ugyanazokkal a hétköznapi kihívásokkal küzd, mint bármely magánerdőgazdálkodó, ezért a résztvevők kellő impulzust kapnak az őket leginkább foglalkoztató kérdések megvitatására.

Az erdő belsejében megbúvó faház lehetőséget kínál egy kis pihenőre, felfrissülésre, a látottak megvitatására. Továbbhaladva újabb akácok mentén, a dombhátról a Zala völgyébe visszaereszkedve ér véget a szakmai kirándulás.

Zalaerdő Erdészeti Zártkörűen Működő Részvénytársaság

8800 Nagykanizsa, Múzeum tér 6.

Tel.: +3 93 500200 Fax: +36 93 500251

E-mail: zalaerdo@zalaerdo.hu • www.zalaerdo.hu

Design: Skicc Reklámstúdió Kft.

